

Myšlienky o reforme slovenského civilného súdnictva*)

Súdnicstvo svoju tvárnosť menilo podľa toho, aký bol panujúci názor na človeka, na jeho práva a povinnosti a ako hľadalo na pomer jednotlivca alebo určitých tried k iným jednotlivcom, triedam. Keď súdil kráľ, veľmož, zemepán, právo malo obsah podľa toho, koľko ľudskosti a citu spravodlivosti bolo v týchto »samosudcoch«, takmer ničím neviazaných. V ich ortieloch prevládal asi prvok osobný, lebo ved len zriedkakedy rozhodovali vo veciach, ktoré by sa neboly týkali ich vlastných záujmov. Keď uvážime, že prechod k nezávislému súdnicstvu priviedol ľudstvo hodne blízko k uskutočneniu hesla francúzskej revolúcie, k »rovnosti«, poznatky o slabosti ľudských vlastností a v nemalej miere aj snaha dať každému právo tohože obsahu, teda snaha o istotu práva, priniesla ďalší problém a to problém kontroly nad prislúhovaním práva. Tak vznikly rôzne inštalácie, stolice s rôznou sférou právomoci. Tieto postupom času rozložené byly na území toho-ktorého štátu podľa potreby krajov a podľa rozsahu ich funkcie, teda asi podľa dnešného pojmu pôsobnosti a príslušnosti. Slovom, čím sa človek stal slobodnejším, tým viac vystupovala do popredia rovnoprávnosť, ktorú bolo treba zaisťovať najrozmanitejšími a čoraz složitějšími a teda aj ťažkopádnejšími štátnymi ustanovizňami. A z tohto procesu nebolo vyňaté ani súdnicstvo. Bolo ho treba začať organizovať, reorganizovať, prispôsobovať štátnopolitickým, sociálnym, ba aj národným snahám a aspiráciám. Príkladom na to je i slovenské súdnicstvo. Ak jeho vývin podrobíme skúmaniu, musíme ustáliť, že má všetky znaky rozličných organizácií a reorganizácií, so všetkými, často nepriaznivými následkami. Je preto pochopiteľné, že na počiatku obnovenej slovenskej štátnosti často bolo počuť hlasy o našom súdnicstve tak v laických ako aj v odborných kruhoch. Naše súdnicstvo označované bolo za nevyhovujúce, ťažkopádne, komplikované, ba nechýbaly ani také hlasy, ktoré naše súdnicstvo označovali za zpiatočnicke, svojou pomalosťou až škodlivé a miernosťou až nebezpečné. Nevytvárame možnosť čiastočnej oprávnenosti nejakých tých výtok voči niektorému ojedinelému sudcovi, ale musím sa postaviť na obranu slovenského súdnicstva a sudcovského sboru ako celku, lebo slovenské súdnicstvo svoje vážne povinnosti vykonáva od prvopočiatku štátnej samostatnosti s príkladnou obetavosťou a svedomitosťou, a ak slovenské súdnicstvo po tej alebo onej stránke nevyhovuje,

*) Prednesené na XXI. riadnom valnom shromaždení Právnickej jednoty v Bratislave 14. apríla 1944.

nekráča dnešným tempom či už súkromného alebo verejného života, nezaviňujú to sudcovia, ktorí prisahali, že budú zachovávať zákony a svoje rozhodnutia budú vynášať podľa platných zákonov. Slovenskému súdnictvu treba dať novodobý, moderný stroj s modernými nástrojmi a som presvedčený, že uspokojujivý výsledok nevystane..

A tak vynoruje sa nám otázka: aké by malo byť naše súdnictvo, aby vyhovovalo tak záujmom celku ako i záujmom jednotlivcov? Súdnictvo musí byť bezpochyby predovšetkým stánkom spravodlivosti, nestrannosti, ochrancom a strážcom zákonov. Žiada sa od neho, aby bolo pohyblivé, časové, pevne chránilo záujmy jednotlivca proti jednotlivcom, celku proti jednotlivcom a opačne a pritom aby nebolo strnulo prísne, drakonické, ale ľudské, spravodlivo mierne, každému prístupné a vo všeobecnosti také, aby každý, kto vstúpi do budovy, kde sa rozhoduje o jeho práve, prekročil jej prah v presvedčení, že tam nesedí Justícia so zaviazanými očami, ale že jej zrak preniká cez závoj ľudskej zloby a nepravdy a že na chladné vážky rozumu a úvah prechádza teplota jej srdca.

Obecenstvo, keď hovorí o súdnictve, myslí vlastne na sudcov. I keď ide o dve rôzne justičné složky, hovoriac o súdnictve, i ja budem hovoriť o sudcoch, lebo veď človek dáva náplň veciam a nie naopak.

Či sudca je spravodlivý a nestranný, obecenstvo neposudzuje len z rozsudkovej sentencie ale z celého ovzdušia, ktoré sudcu obklopuje a to nielen na súde ale aj mimo súdu. K pocitu o sudcovskej spravodlivosti a nestrannosti dochádza človek cez viaceré pocity a poznatky. Posvietme si na niektoré z nich.

Prisluhovanie práva je činnosťou rozumu obohateného vedomosťami a skúsenosťou. Oboje vo zvýšenej miere sa predpokladá u muža, lebo svojim určením on vedie boj so životom a žena mu je len pomocníčkou. Preto človek nerád vidí za sudcovským stolom ženu. A právom. Lebo keď aj nemožno uprieť určité vynikajúce schopnosti takzv. »slabého pokolenia«, tieto neurčujú súcnosť ženy pre sudcovské povolanie. Preto len schváliť možno dnes platnú zásadu (zákon v tomto smere nemá výslovné zakazujúceho ustanovenia), že do sudcovského sboru nie sú prijímané ženy. Bolo by však žiaduce, aby táto zásada dostala jasné zákonné formulovanie, lebo podľa doterajšieho stavu je táto otázka závislá od osobného názoru toho, kto rozhoduje o prijímaní sudcovského dorastu.

Od sudcu sa požaduje, aby mu bol známy nielen zákon, norma, ale aj život, ktorý vyvolal normy a preto musí byť blízky mentalite, životu občianstva, ktorému má slúžiť. Jeho správanie sa musí byť bezvadné, dôstojné a primerané vážnosti povolania, pričom je samozrejmé, že justičná správa má

sa postarať o to, aby už samotné súdne budovy a ich miestnosti neboly v grotesknej protive s predstavou o stánku spravodlivosti. Aby sa toho docielilo, nie je potrebné stavať paláce. Stačia úhľadné a čisté miestnosti s primeraným zariadením.

Skúsenosť nás poučuje, že človek, ktorý stojí pred sudcom, pozorne sleduje každý jeho posunok, každý pohyb jeho tváre, rezonuje na každý odtienok tónu predneseného slova a z toho usudzuje potom na vecnosť, nezaujatosť, pripravenosť, ba aj súcnosť sudcu. Lež aké ovzdušie je v pojednávacej miestnosti, nezávisí len a len od sudcu. Sme denne svedkami toho, že nie každý advokát chápe svoje poslanie pred súdom a často zaviňuje, že i to najvecnejšie rozhodnutie sudcu vzbudzuje dojem kamarátskej služby vykonanej advokátovi, alebo že sudca vyniesol svoje rozhodnutie tak, ako by ho vyniesol len preto, že nie je s tým alebo s oným advokátom »zadobre«. Je v záujme hladkého behu justície, aby pomer medzi sudcom a advokátom bol taký, aby na sebe niesol pečať vážneho spoločného úsilia nájsť objektívne riešenie veci. Nemá napríklad miesta vzájomné tykanie si sudcu s advokátom, dôverné pošepkávanie, ešte dôvernejšie lakťovanie na stole sudcu a prehrabávanie sa v jeho spisoch na stole. Tak sudca ako aj advokát musia sa strániť dojmu, že si vzájomne nahrávajú, alebo že sa na ulici ani len nepozdravujú.

Avšak od spoločného úsilia sudcu a advokáta závisí i ďalší požiadavok, kladený na justíciu, a to podľa možnosti rýchle, hospodárne riešenie vecí. I keď odhliadneme od malého počtu sporov započatých v tom povedomí, že ich nepriaznivý výsledok dá sa len oddialiť, nie však zmeniť a pretahovanie ktorých sa ospravedlňuje vetou »qui habet tempus, habet vitam«, rýchle ukončenie vecí je predovšetkým príkazom mravným, platným tak pre sudcu ako aj pre advokáta, lebo zbytočné a úmyselné odročovanie a teda i množenie trov nie je len vedomým poškodzovaním blízkeho, ale aj počínaním, protiviacim sa stavovskej etike.

Vyplyva z povahy sudcovského povolania, že v záujme dobre vykonávanej služby obecenstvu je, aby sudca dlho pôsobil na jednom mieste. Toho sa chce dosiahnuť oživením automatického postupu a je nádej, že sa to aj podarí. Trvalé alebo trvalejšie usadenie sa sudcu na jednom mieste má za následok, že nielen sudca spoznáva zvyky a mentalitu ľudí svojho pôsobiska, ale aj obecenstvo nazrie do života svojho sudcu a svojim zdravým inštinktom za krátky čas si utvorí o ňom mienku. A to isté platí aj pre pomocníkov sudcu, pre kancelársky personál, chovanie a činnosť ktorého je tiež odzrkadlením osobnosti sudcovskej.

Uviedol som len niekoľko komponentov, z ktorých sa skla-

dá verejná mienka o spravodlivom a nestrannom prisluhovaní práva súdmi na podoprenie toho môjho tvrdenia, že mienka obecnstva, najmä toho, ktoré má priamy styk so súdmi, nie je závislá len od obsahu sentencie súdnych rozhodnutí. Myslím však, že už aj toto krátke rozobranie postačuje pre vyslovenie názoru, že správanie sa a činnosť sudcu a advokáta môže mať aj sociálne, ba vo svojich dôsledkoch aj politické vyžarovanie, pôsobiace na spoločenskú usporiadanosť obyvateľstva, a preto otázka dobrého súdnictva si zasluhuje, aby sme sa ním vážne zaoberali.

Naše súdnictvo pochopiteľne spočíva na cudzích organizačných prvkoch. Na počiatku obnovenej štátnosti ozvaly sa síce reformačné snahy už aj v konkrétnejšej forme, ale zdá sa, že život prešiel cez tieto myšlienky bez ich vážnejšieho podchytenia, a podľa mojej mienky správne. Dokazuje to vývoj svetového denia, ktoré, ako skusujeme, trvá na zažitých organizačných prvkoch, tieto si síce vynucuje zjednodušovať, neznáša však radikálne organizačné zmeny. Predpoklady pre ne sa však už rodia, treba len vyčakať čas ich zrelosti.

Keď sa hovorí o reforme slovenského súdnictva, najviac sa spomína problém troch inšancií a ich pomer k štyrom typom súdov. Začnem i ja touto otázkou preto, lebo od jej riešenia možno očakávať zjednodušenie a tým aj zrýchlenie justičnej agendy.

Zdá sa, že štvorčlenné typyzovanie súdov vyvolaly geografické, politické, národnostné, hospodárske a snáď aj personálne otázky a nie v malej miere tiež technické, cestné danosti a hlavne nazeranie na dôležitosť, význam hodnôt, ktoré ľudstvo zahrnovalo pod pojem práva. Ak porovnáme cez aké zmeny prešli všetky tieto složky za posledných 30 rokov, nemôžeme nezbadáť podstatné rozdiely medzi vtedajšími a dnešnými skutočnosťami a podstatný rozdiel v nazeraní na človeka, na jeho práva, povinnosti a hlavne na jeho pomer ako jednotlivca k celku. Najmä naše slovenské súdnictvo a naše platné zákony sú dobrým príkladom pre štúdium vývoja, ako zápasí život so zastaralými formami a normami.

Je v povahe človeka, že rád siaha po novote, ale ešte radej sa vracia k starému, kedysi osvedčenému prostriedku, pri tom však snadno zabúda, že medzitým život si kľiesni nové cesty. Preto je tak ťažko odpútať sa od zažitých foriem aj v súdnictve. A jednako nadchádza čas, keď nás život prinúti pristiť staré formy, uspokojiť sa miesto štyroch troch typmi súdov s ich zracionalizovaným postupom. Zrýchli sa doprava ľudí, tovaru, zvuk sa sprostredkuje predtým nevidaným spôsobom, človek svoje potreby vyrába na bežiacom pásme, len stroj justície beží starým tempom.

Na otázku, či aj súdnictvo možno dostať do živšieho tempa tak, aby vážky Justície aj naďalej zostaly jemne citlivé,

odpovedám kladne, najmä keď uvážim, že aj doteraz platné normy poznajú nároky, riešenie ktorých stránka nemôže pohnať pred súd vyššej stolice. Je tiež veľa prípadov, keď vôbec nie je možné ísť na tretiu stolicu alebo len s privolením súdu druhej stolice. Som toho náhľadu, že každá, súdu na riešenie predložená škriepna otázka jednako je vážna a preto nemá byť ponechaná na konečné riešenie jednému sudcovi. Pôsobnosť súdov treba určiť podľa spravodlivého kľúča, sudcovi treba odňať všetko, čo by mohol vykonať aj iný, má dostať dobre vyškolený a technicky dobre vstrojený personál a vtedy netreba sa báť dať do rúk sudcu na okresnom súde, až na malé výnimky, hoci i všetky civilné spory. Predpokladom toho je, že na okresné súdy justičná správa nebude smieť disponovať sudcov začiatovníkov. O tejto otázke sa ešte zmienim.

Keď okresné súdy takto zásadne boly by súdmi prvej stolice takmer pre všetky spory, krajské súdy by musely byť prevažne súdmi odvolacími. Je možné, že by sa našiel i taký spôsob riešenia odvolaní na krajských súdoch, že niektoré odvolanie by riešil samosudca, v tomto prípade však dovolanie by muselo byť vždy prípustné, keby odvolanie bolo riešené senátom krajského súdu, takéto jeho rozhodnutia by boly konečné. Pritom aj stranám by sa mohol umožniť spôsob voľby jednoduchšieho inštančného riešenia sporu bez ohľadu na hodnotu sporu. Týmto by sa vyhlo generalizovaniu otázky hodnotenia sporového záujmu a ponechalo by sa strane, aby prípadne sama rozhodla o tom, či jej právny záujem zasluhuje si riešenie dvoch alebo troch súdnych stolíc. Takéto rozvrstvenie sporov neznamenaloby spomalenie vo vybavovaní vecí ani na Najvyššom súde lebo — ako neskôr uvediem — tento by mohol byť dotovaný primeraným počtom personálu. Okrem toho dalo by sa snáď uvažovať aj o tom, či niektoré spory by nemohol riešiť trojčlenný senát Najvyššieho súdu, samozrejme pri ponechaní možnosti, aby prikázané boly päťčlennému senátu v tom prípade, keď ide napríklad o právnu otázku doteraz v praxi neustálenú.

Pre možnosť takéhoto rozvrstvenia pôsobnosti súdov a opravných stolíc hovoria tieto dôvody:

Najhustejšie, teda obecnstvu najprístupnejšie sú rozložené okresné súdy, po stránke styku teda najlepšie vyhovujú. Okresným súdom na sporovej agende percentuálne veľa by nepribudlo, lebo veď určitý druh sporov aj naďalej by zostal v prvej stolici na krajských súdoch a len zvyšok doterajšej prvostupňovej civilnej agendy by sa rozdelil medzi okresnými súdmi — podľa doterajšieho stavu — počtom päť až jedenásť. Takto by sa spory staly lacnejšími, lebo nesmieme zabúdať na to, že hospodárnosť sporov nie je vyjadrená len ciframi advokátskych trov, ale aj stratou času strán, sved-

kov, advokátov, sudcov, tiež spotrebou hmôt a zariadenia, čo lepšie si uvedomíme, ak si povšimneme časté, mnohokrás zbytočne sa opakujúce odročenia, ktoré zaberú nielen drahý čas z ďaleka na súd došlých strán, ale zatažujú aj financie štátu, lebo celý justičný stroj je jednako nákladný, či beží naprázdno alebo na plný výkon. Lenže v prvom prípade práca sa len zbytočne množí, jej následky sú potreba zvýšeného počtu personálu, kým v druhom prípade zostáva čas na precíznu a svedomitú, teda aj lepšiu prácu a tak aj rýchlejší beh sporov v opravných stolicích pri tom samom počte personálu.

A tu trocha odbočím tvrdením, že podľa mojej mienky dnes azda už nie je správnou zásada, že pánom civilného sporu sú strany. Verejnosti a jej štátu nemôže byť predsa ľahostajné, či z vlastných prostriedkov musí vydržiavať väčší a drahší aparát súdnictva len preto, že sudca často musí prejednávať stranami neúplne pripravené spory, v ktorých takzv. posledný tromf sa necháva na posledné pojednávanie na odvolacom súde buď úmyselne alebo z ľahostajnosti. Vieme dobre, že v záujme materiálnej pravdy súdy veľmi často musia zopakovať alebo rozšíriť skutkový stav zisťujúcu činnosť v drahom pojednávaní na sborovom súde práve len pre spomenuté panstvo strán nad sporom. Ale nielen fiškálny záujem hovorí za obmedzenie sporovej slobody strán. Sú tu aj vážne immateriálne hodnoty, ktoré treba chrániť. A to: vážnosť súdnictva, výchova pre zachovanie autority, úcta k právu, k zákonom atď. Myslím, že toto sú cennejšie hodnoty, je sporová sloboda strán a znesú kritiku odporcov obmedzenia tejto slobody.

Nepreháňam keď tvrdím, že bez zásahu zákona nemožno očakávať zlepšenie v otázke používania práva navrhovať nóva a preto v záujme urýchleného uzdravenia pomerov v civilnom súdnictve neobával by som sa siahnuť na Osp. radikálnou novelou.

Treba ďalej uvážiť, že hospodársky život okresného mesta už ďaleko prerástol nad pomery, aké tu boli pred 30 rokmi, keď pôsobnosť súdov rozdelená bola medzi jednotlivé súdy. Dnešné okresné mestá a ich obvody už nie sú tou tichou, kludno plynúcou životnou oázou ako kedysi. Novodobý život svojimi technickými vymoženosťami, zrýchleným pulzom aj tu zasiahol s celou svojou složitou a následky sa ukazujú už dávno vo zvýšených úlohách okresných súdov.

Spomeniem ešte potrebu racionalizácie odborných síl.

Podľa dnešného stavu na okresnom súde započatý spor, ak je zákonom určené, že môže prebehnúť len dvoma súdnymi stolicami, je preskúmaný 4 alebo 6 sudcami pri spolupôsobení dvoch advokátov. Ak však spor majú riešiť tri súdne

stolice, počet sudcov, ktorí sa musia so sporom zaoberať, zvyšuje sa na 9 alebo 11 podľa toho, či sa spor začal na okresnom súde alebo na krajskom súde pred samosudcom alebo pred senátom. Keď k tomu pripočítame ešte dvoch advokátov, vychádza nám počet 13 odborníkov, ktorí sú potrební, aby škriepny právny nárok bol riešený s konečnou platnosťou. Som presvedčený, že keby daná bola možnosť predložiť tieto spory ešte aj štvrtej súdnej stolici, aj táto by mala plné ruky práce a jej rozhodnutia by sa často nekryli s rozhodnutiami tretej, terajšej poslednej stolice. A nech by súdnych inšancií bolo koľkokoľvek, India by spory predložili všetkým k posúdeniu, teda práve tak ako je to teraz pri dvoj alebo trojinštančnom postupe. Vlastnosťou človeka je, že svoje či hmotné alebo osobné záujmy chráni až po krajnú možnosť. Ak sa mu dá širšia možnosť, použije ju, ak užšia, aj s tou sa uspokojí, len aby vedel, že možnosť, ktorú použil, bola posledná. Možno preto povedať, že nie obecenstvo si žiada mnoho inšancií. Ono len chce, aby jeho vec bola správne a čo možno rýchle vyriešená. Zdá sa že mnohoinštančný postup je požiadavkou svedomitých odborníkov a preto otázku inšancií majú oni riešiť. A keď je tomu tak, nepochybujem, že pri správnom upotrebení odborníkov-sudcov možno nájsť spôsob pre takú racionalizáciu týchto síl, aby sa nimi neplytvalo v takej miere, že mienka až 11. je potrebná k prijateľnému rozhodnutiu.

Ináče som tej mienky, že aj v tejto otázke je veľa návyku s pochopiteľnými náznakmi konzervatizmu, ktorým sa vyznačuje súdnictvo ako strážca istoty práva a stĺp právnej istoty. Zdravá zotrvačnosť však nemá na sebe niest znak strnulosti, ale sa má vyznačovať prispôsobivosťou, lebo len vtedy zodpovedá účelu.

Spomenutá dislokácia sporov samozrejme prináša so sebou aj iné upotrebenie sudcov a hlavne zmenu vo výchove sudcovského dorastu. Je isté, že pri starostlivom počínaní na prechodný čas vystačilo by sa aj s jestvujúcim sudcovským sborom a prípadný nedostatok by mohol byť krytý v krátkom čase. Uvoľnil by sa totiž sudcovský sbor dvoch hlavných súdov a cieľavedomou výchovou mladších sudcov, ako aj účelným školením dorastu odstraňovali by sa prípadne vzniklé nedostatky.

Ako vyzerá výchova sudcovského dorastu, netreba bližšie rozoberať. Stačí len jednoducho zistiť, že je vôbec nevyhovujúca. Tu treba radikálnej reformy čo najskôr. Budúci sudca je drahou pisárskou silou a stáva sa ešte drahšou, keď ho pošlú sudcovať na okresný súd alebo ho určia za vyšetrojúceho sudcu.

A tu prichádzam k otázke obsadenia Najvyššieho súdu. Mladí sudcovskí čakatelia a sudcovskí úradníci, mali by sud-

covskú prax vykonať takmer len na okresných súdoch a po složení skúšky alebo azda až po menovaní okresným sudcom mali by sa na dlhší čas prideliť na Najvyšší súd, prípadne do vybraných odvolacích senátov krajských súdov. Na okresnom súde by sa naučili zisťovať a ustalovať vyčerpávajúci skutkový stav a na Najvyššom súde pod vedením najlepších odborníkov nazreli by jednak do dôležitosti skutkového stavu, do následkov v tomto smere sa ukazujúcich medzier, a hlavne zdokonaľovali by sa v právnom posudzovaní či už formálnych alebo materiálnych právnych otázok a navykali by na presnú a svedomitú prácu. Len takto vyzbrojeného sudcu by som pustil lietajúť na vlastných krídlach ako sudcu jednotlivca na okresnom súde alebo ako sudcu činného na krajskom súde.

Skúsenosť nás učí, že váha judikovania najbezpečnejšie spočíva v senátoch. Vidíme však aj to, že už viac ako 25 rokov pre rozličné príčiny súdenie v kolegiu nedá sa uskutočniť. Vieme však i to, že sú samosudcovia, ktorých rozhodnutia nie sú za rozhodnutiami senátov. Z toho zasa nasleduje, že dnes už nemožno obísť sa bez judikovania samosudcov a že nemusíme sa obávať o istotu práva, keby mal samosudca byť činným na krajských súdoch čiastočne miesto odvolacieho senátu. Pravda, ba v predpoklade, že jeho rozhodnutia budú podliehať revízií senátu Najvyššieho súdu.

V plnom vedomí toho, že žiadne ľudské dielo nikdy nedosiahne takej dokonalosti, aby objektívna kritika neodkryla na ňom menšie-väčšie nedostatky, dovoľujem si jednak tvrdiť, že dnešné naše súdnictvo v krátkom čase bude potrebovať radikálnu reformu. Myslím to tak, že súdnictvo bude musieť dostať zdravú, pomerom a cieľom prispôsobenú organizáciu, ktorá vyvíera zo životných, hospodárskych, politických, sociálnych a finančných daností národa. Som si vedomý tiež toho, že mnou nadhodené myšlienky nerozobral som tak ako by si to zasluhovaly a konečne viem i to, že som nepoukázal na viaceré otázky, na ktoré tiež treba posvietiť, ba čím skôr aj riešiť. Spomeniem len napríklad hmotné postavenie sudcov, otázku odmien advokátov, ich výchovu, potrebu doplniť § 129 Osp. v tom smysle, aby sa písomná žaloba podávala s vyčerpávajúcim skutkovým stavom a nie takým kusým obsahom, ako sa to deje dnes a ešte mnohé iné. V rámci tejto prednášky chcel som však poukázať len na to, že naše civilné sporové súdnictvo volá po maliehavej a radikálnej reforme a chcel som iba vzbudiť záujem odborných kruhov o tento problém. Dosiahol som svoj cieľ, ak o nadhodenej problematike rozvinie sa rozprava, ktorá prispeje k jej vyjasneniu a tak k výstavbe zdravého, dobrého a našim pomerom vyhovujúceho civilného súdnictva.